

Таблиця 1. Банки-лідери по співпраці зі страховими компаніями

№	Банки, які співпрацюють зі страховими компаніями,	
	По юридичним особам	По фізичним особам
1	Приватбанк	Аваль
2	Аваль	Приватбанк
3	Укрсоцбанк	Укрсоцбанк
4	Укрсиббанк	Укрсиббанк
5	Надра	Брокбізнесбанк
6	Правекс-банк	Райффайзенбанк Україна
7	Брокбізнесбанк	Форум
8	Укргазбанк	Укргазбанк
9	Форум	Надра
10	Райффайзенбанк Україна	ТАС-Комерцбанк
11	ТАС-Комерцбанк	Правекс-банк
12	Промінвестбанк	Кредитбанк Україна
13	Трансбанк	НРБ Україна
14	Кредитбанк Україна	Петрокомерцбанк Україна
15	НРБ Україна	Південкомбанк
16	Петрокомерцбанк Україна	Промінвестбанк
17	Південкомбанк	Трансбанк

Як вже зазначалося, створення фінансового супермаркету є вищою формою інтеграції банку та страхової компанії. При створенні фінансового супермаркету структури банку і страхової компанії повинні бути тісно інтегровані між собою не тільки на рівні фронт-офісних структурних підрозділів, що забезпечують спільне використання каналів продажів фінансових послуг, але і на рівні загального бек-офісу.

Створення фінансового супермаркету є своєрідною формою поліпшення управління ліквідністю, оскільки з'являється додаткова можливість диверсифікувати як залучені, так і розміщені ресурси за строками й галузями, а також ефективніше управляти вартістю даних коштів. Важливим наслідком створення фінансових супермаркетів є отримання додаткової вартості бізнесу, що стає можливим завдяки ефективнішому використанню потенціалів і можливостей як банку, так і страхової компанії в результаті синергії.

В Україні поки що відсутні необхідні умови (єдність в принципах побудови банківського і страхового бізнесу, наявність керівних кадрів) для створення фінансових супермаркетів. Найбільші шанси успішної реалізації моделі bancassurance з'являються в тому випадку, як-

що в рамках фінансово-промислової групи вирішується глобальне завдання – створення фінансового супермаркету за участю універсальних і інвестиційних банків, пенсійних та інвестиційних фондів, а також універсальної страхової компанії і спеціалізованої компанії банківського страхування, стратегія і напрями бізнесу яких доповнюють один одного [3].

На нашу думку, продаж страхових послуг через банки в майбутньому буде зростати, банківські відділення можуть стати найпоширенішими місцями продажу страхових продуктів. Концепція bancassurance в найближчі роки отримає в Україні досить широке застосування.

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 року № 2121 – III (liga.kiev.ua). 2. Кляпків М.С. Розвиток співробітництва між банківським та страховим секторами на фінансовому ринку // Вісник Тернопільської академії народного господарства. 29.11.2002. (forinsurer.com.ua). 3. Огляд ринку BANCASSURANCE: стратегічний напрямок розвитку страхового ринку України // Страхова справа 21.11.2004. (forinsurer.com.ua). 4. Зубарев В. Банк і страхування: "за" і "проти" // Вісник НБУ – 2004. – №11 – С. 32-38. 5. Грищенко Р. Тенденції банківського бізнесу: злиття банків, страхових компаній та пенсійних фондів // Вісник НБУ – 2004. – №2 – С. 15-17.

Надійшла до редколегії 03.09.05

Т.В. Грищенко, канд. екон. наук, доц.,
О.А. Падалко, голова Спостережної Ради АКБ "АгроКомБанк"

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

Розглянуто пріоритети кредитної політики банківського сектору економіки України. Запропоновано теоретичну модель формування оптимальної кредитної політики.

Priorities of a credit politics of bank sector of economy of Ukraine are considered. The theoretical model of formation of an optimum credit politics of commercial banks is offered.

Поступова трансформація національної економіки в ринкову вимагає створення розвиненої банківської системи, яка була б здатною нормалізувати ситуацію в фінансово-грошовій сфері. Розвиток економіки підприємств, регіонів і країни в цілому є проблематичним без наявності доступних за ціною і достатніх за обсягами інвестиційних та кредитних ресурсів. Обсяг та структура кредитного портфеля банків не лише відображає особливості кредитної політики того чи іншого банку, а й віддзеркалює загальний стан економічного здоров'я держави.

Отже, дослідження особливостей формування та реалізації банками кредитної політики дає можливість робити висновки як про ефективність використання ними ресурсної бази, так і про спроможність банків забезпечити розвиток реального сектору економіки.

Особливості формування та розвитку банківської системи досить активно вивчаються зарубіжними та вітчизняними дослідниками. Проблеми розробки ефективної кредитної політики через забезпечення повернення кредитів, реалізацію заставного права та формування резерву покриття можливих втрат, а також за рахунок оцінки та страхування майна знайшли своє відображення в працях І. Ларіонова, О. Лаврушина, А. Мороза, В. Вітлінського, А. Гальчинського, М.Савлука. Однак аналіз практики кредитної діяльності вітчизняних банків та реалізації ними кредитної політики виявляє багато проблем, що потребують поглибленого системного вивчення. Тому метою написання даної статті є дослідження проблем формування та реалізації кредитної політики комерційних банків.

В дослідженнях вітчизняних авторів кредитна політика визначається як стратегія і тактика банку щодо залучення коштів та спрямування їх на кредитування клієнтів банку на основі принципів поверненості, терміновості, диференційованості, забезпеченості, платності. Можна погодитись з думкою, що кредитна політика дає змогу планувати, контролювати, раціонально організовувати взаємовідносини між комерційним банком і його клієнтами щодо зворотного руху грошових коштів.

До елементів кредитної політики відносять класифікацію банківських кредитів, принципи банківського кредитування, методи кредитування та форми кредитних рахунків, кредитоспроможність позичальників і методи її визначення, форми та види забезпечення повернення банківських позик, принципи та вимоги до укладання кредитних угод банку з позичальниками, основні засади та правові аспекти кредитування ринкового господарства й населення [1, с.36.]. Як бачимо, принципи банківського кредитування становлять головний елемент кредитної політики, оскільки вони відбивають сутність і зміст кредиту та вимоги об'єктивних економічних законів стосовно сфери кредитування. Методи кредитування визначаються як способи надання та погашення кредиту відповідно до принципів кредитування. Таким чином, методи кредитування визначають вид позикового рахунку, способи врегулювання можливої кредитної заборгованості, форми та порядок здійснення моніторингу за цільовим використанням коштів та своєчасним їх поверненням.

У практиці комерційних банків України (АППБ "Аваль", АКБ "Укрсоцбанк", АКБ "Правекс-Банк", БАТ "Укресімбанк", АКБ "Аркада", АКБ "Имексбанк", АКБ "Мрія", БАТ "Агрокомбанк") використовуються два методи кредитування. Сутність першого методу полягає в індивідуалізованому підході щодо надання позики, тобто позика надається на задоволення певної цільової потреби в коштах. Цей метод застосовується при наданні позик на конкретні терміни, які визначаються заздалегідь. Згідно з другим методом кредитування, позики надаються в межах встановленого заздалегідь ліміту кредитування банком певного позичальника, який використовується ним у міру необхідності, тобто в даному випадку банк відкриває позичальнику кредитну лінію. Така форма надання кредиту використовується для клієнтів зі стійким фінансовим станом.

Аналіз кредитної діяльності українських банків також свідчить, що вибір виду забезпечення повернення кредиту залежить від наступних проблемних обставин: ускладнення процесу перевірки платоспроможності гарантів та поручителів, можливості прийняття в якості застави неліквідного майна, проблемності погашення боргу страховою компанією з огляду на нерозвиненість страхового бізнесу в Україні та його слабку економічну базу та ін. Власне, необхідність забезпечення повернення наданих кредитів змушує комерційні банки звертатись переважно до такої форми, як застава. За 2004 – 2005 роки саме застава стала найбільш популярною формою забезпечення зобов'язань, але малий досвід роботи з нею кредитних департаментів банків, недосконалість законодавства, постійна зміна вартості майна, відсутність дієвих методик контролю за цільовим використанням кредитів ускладнюють розробку ефективної кредитної політики.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні банківська політика загалом і кредитна політика комерційних банків, зокрема, визначається двома групами чинників – зовнішніх та внутрішніх. Кожен банк визначає власну кредитну політику, беручи до уваги всю множину внутрішніх та зовнішніх факторів і ризиків, які впливають на ефективність його діяльності. До най-

важливіших зовнішніх чинників відносяться: загальний стан економіки країни, темпи інфляції, дефіцит бюджету, політизованість суспільства, грошово-кредитна політика НБУ; рівень доходів населення та його здатність споживати банківські послуги, соціальна напруга; рівень банківської конкуренції; рівень цін на банківські продукти та послуги. Визначаючи найважливіші внутрішні чинники кредитної політики, особливу увагу необхідно звернути на регіональну та галузеву специфіку функціонування банку; його кредитний потенціал, ступінь ризику та прибутковість окремих видів позик; стабільність депозитів; спектр виконуваних операцій і послуг; забезпеченість позик; професійну підготовленість, кваліфікацію та досвід персоналу; клієнтуру банку та його цінову політику.

Таким чином, кредитна політика є основою процесу управління кредитом та визначає пріоритети в розвитку кредитних відносин, з одного боку, та функціонування кредитного механізму – з іншого.

Кредитна політика комерційних банків має свою внутрішню структуру, в ній можна виділити такі основні складові:

- ✓ стратегія щодо напрямків кредитного процесу;
- ✓ тактика організації кредитування;
- ✓ контроль і моніторинг здійснення обраної стратегії і тактики.

В стратегічному розрізі, кредитна політика включає пріоритети, принципи та цілі окремого банку на кредитному ринку, в тактичному розрізі – інструментарій, що використовується для реалізації цілей при здійсненні кредитних угод, правила їх здійснення, регламент організації кредитного процесу. Кредитна політика створює необхідні загальні передумови праці персоналу банку, знижує ймовірність прийняття нерациональних рішень, передбачає створення відповідної організаційної структури й розподіл обов'язків між персоналом банку.

Початковим етапом реалізації кредитної політики має бути визначення спроможності кредитного департаменту комерційного банку до ефективної роботи з напрямків, які визначаються такими складовими, як технічна, оціночна та аналітична.

Технічна складова потенціалу кредитного департаменту передбачає підготовку і складання інструкцій щодо кредитування. При цьому мають враховуватись положення відповідних інструкцій Національного банку України та чинне законодавство. До функцій цієї ділянки слід віднести: розробку вимог до змісту типового кредитного договору, визначення кредитних лімітів. Важливою є роль цієї категорії персоналу кредитного департаменту саме при встановленні кредитних лімітів. На підставі аналізу статистичних даних вони повинні визначити граничні значення числових характеристик джерел ризику, тобто їх максимально допустимі значення, які будуть детально оцінені службовцями оціночної та аналітичної ділянок.

Оціночна складова потенціалу кредитного департаменту передбачає оцінку кредитних заявок та укладання кредитних угод. В основу такої оцінки необхідно покласти:

- ✓ репутацію потенційного позичальника, тобто з'ясування його взаємовідносин з кредиторами, постачальниками, клієнтами;
- ✓ платоспроможність позичальника за останні декілька місяців або років та на перспективу;
- ✓ капітал, тобто наявність власного капіталу та згода позичальника використати його в певній частині, у разі необхідності, на погашення кредиту;
- ✓ зовнішні умови, тобто з'ясування поточного стану економіки відповідного регіону чи країни, а також економіки галузі, до якої належить позичальник;

✓ забезпечення (застава, гарантія або страхування). Забезпечення дає можливість подолати слабкість інших критеріїв оцінок кредитної заявки.

Службовці цієї ділянки повинні оцінити можливі джерела ризику за даною кредитною заявкою, ідентифікувати найсуттєвіші з них, побудувати модель взаємопов'язаності визначених джерел ризику й оцінити кожне з цих джерел та комплексний ризик щодо потенційної кредитної угоди. Окрім цього, необхідно визначити вплив, який справляє потенційна кредитна угода на вже сформований кредитний портфель банку (показник зміни портфельного ризику). Необхідно визначити також ставку відсотка за кредит з урахуванням ризику за даною кредитною угодою і показника зміни портфельного ризику.

Аналітична складова потенціалу кредитного департаменту комерційного банку передбачає ведення кредитних справ і кредитний моніторинг. Службовці цієї ділянки кредитного департаменту повинні слідкувати за життєвим циклом виданого кредиту, контролювати, чи використовується він за призначенням, аналізувати зміни в фінансовому стані позичальника та яким чином вони позначаються на його спроможності вчасно погасити кредит і відсотки за користування ним. Окрім цього, необхідно здійснювати контроль за забезпеченням кредиту. Якщо останнім виступає застава, то потрібно слідкувати за її зберіганням. Якщо забезпеченням виступає гарантія або страхування, то слід систематично проводити аналіз фінансово-господарської діяльності гаранта або страховика. На службовців аналітичної ділянки слід покласти обов'язки з ведення кредитних справ згідно з установленними рекомендаціями, моніторинг ризиків і контроль за внесенням необхідної інформації до кредитних справ. Персоналом цієї категорії повинен проводитися систематичний аналіз кредитного портфеля комерційного банку – сукупності всіх кредитних угод за наступними критеріями: галузева ознака, форма власності позичальника (державна, кооперативна, приватна), вид кредиту (короткостроковий, довгостроковий), спосіб забезпечення (гарантія, страхування, застава), розмір кредиту (великий кредит, максимальна величина суми кредитів, наданих одному позичальнику).

Кредитна політика комерційних банків України протягом 2003 – 2004 років була спрямована на розширення клієнтської бази та збільшення спектру наданих послуг. У 2004 році АПГБ "Аваль", АКБ "Укрсоцбанк", АКБ "Правекс-Банк", ВАТ "Укрексімбанк", АКБ "Аркада", АКБ "Имексбанк", АКБ "Мрія", ВАТ "Агрокомбанк", АТ "Вабанк" активно формували резерви на покриття можливих ризиків і втрат за кредитними операціями. Збільшення витрат на формування резервів пов'язано, з одного боку, із зростанням обсягів активних операцій у цілому, і кредитного портфеля, зокрема, а з іншого боку, із прагненням створити резерви на покриття кредитних ризиків і втрат відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Аналіз структури кредитного портфеля українських банків дає можливість зробити певні узагальнення щодо пріоритетів їхньої кредитної політики, а саме:

✓ об'єктами кредитування виступають переважно юридичні особи;

✓ банківські установи, як правило, кредитують позичальників на короткострокові терміни, однак останнім часом почала формуватися тенденція до поступового зростання питомої ваги довгострокових кредитів;

✓ абсолютна сума і питома вага кредитів, наданих в іноземній валюті, стабільно зростають;

✓ динаміка розподілу кредитного портфеля за формами власності підприємств-позичальників свідчить про зацікавленість комерційних банків у кредитуванні переважно недержавних господарників;

✓ за організаційно-правовою формою господарювання позичальники – це здебільшого акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та колективні підприємства;

✓ щодо видів кредитів, які надають комерційні банки, то серед них останнім часом домінують кредити у плинну діяльність;

✓ намітилися зміни у структурі кредитів за напрямками економічної діяльності позичальників: нині зменшується питома вага кредитів, наданих для проведення торговельних операцій, натомість зростає частка кредитів, наданих сільському господарству;

✓ структура кредитного портфеля за галузями економіки розбалансована – значна частка припадає на кредити у промисловість і торгівлю;

✓ серед секторів економіки, які отримують кредитні ресурси, домінують нефінансовий сектор і домашні господарства. В інші сектори, зокрема – у фінансовий небанківський та в некомерційні організації, які обслуговують домашні господарства, кредитні ресурси комерційних банків практично не надходять;

✓ розподіл кредитних ресурсів за регіонами дуже нерівномірний.

Дослідження кредитної діяльності українських банків також свідчить про наявні типові помилки в процесі розробки та реалізації кредитної політики, які полягають в наступному:

✓ відсутність або недотримання керівництвом банків правил і процедур прийняття рішень про кредитування;

✓ неточність оцінки вартості кредитних ресурсів;

✓ видача кредитів на цілі, які нечітко сформульовані, а також, що суперечать статуту позичальника або неправдиво сформульовані;

✓ видача незабезпечених кредитів;

✓ видача кредитів без належної перевірки історії позичальника та його фінансового стану;

✓ неякісне оформлення кредитної документації;

✓ перевищення меж видачі кредитів підприємствам, що пов'язані з акціонерами та менеджерами банку;

✓ неточність оцінки забезпечення та залишення її в руках позичальника;

✓ помилки в юридичному оформленні застави, особливо щодо нерухомості;

✓ видача кредитів резидентам офшорних зон без відповідного забезпечення;

✓ приймання неперевіраних гарантій та поручительств;

✓ відсутність контролю за угодами позичальника;

✓ широке кредитування дочірніх компаній банку;

✓ участь банку в ризикових угодах позичальника;

✓ видача кредитів з метою погашення інших кредитів;

✓ приховування інформації про кредитний портфель і кредитну історію позичальників від НБУ та інших кредиторів;

✓ відсутність політики порятунку "поганих кредитів";

✓ небажання брати участь або ініціювати процедури банкрутства.

Таким чином, незважаючи на достатній розвиток кредитного ринку в Україні, можна відмітити відносно недосконалість механізму реалізації кредитної політики, спричинену, насамперед, недостатнім правовим, інформаційним, науково-методичним, консультативним та кадровим забезпеченням.

Аналіз діяльності комерційних банків України свідчить, що досить часто банки проводять надзвичайно ризиковану кредитну політику і в зв'язку з цим окремі з них зазнають фінансового краху. Основною причиною банківських банкрутств є неповернення виданих креди-

тів. Типовою для комерційних банків України є ситуація неповного або невчасного повернення кредитів. Це свідчить про необхідність підвищення ефективності розробки кредитної політики комерційних банків за рахунок запобігання кредитних ризиків. Необхідно контролювати процес кредитування не тільки на стадії надання, а й використання кредиту, постійно перевіряти здатність позичальника повернути кредит, а також перевіряти забезпечення позички чи гарантії її повернення. З огляду на економічну та політичну нестабільність в Україні, найкращою гарантією повернення кредиту є його забезпечення майном, оскільки при виникненні негативних явищ, джерелом повернення кредиту для банку буде реалізація заставленого майна.

Виходячи із вітчизняного та світового досвіду, можна визначити теоретичну модель формування оптимальної кредитної політики, яка зумовлена методологічно обов'язковими вимогами у процесі формування кредитної політики та організації кредитного процесу й повинна включати:

- ✓ загальні положення й цілі кредитної політики, які визначають стратегію комерційного банку у сфері кредитування;

- ✓ визначення тактики банку щодо управління кредитними операціями з боку персоналу банку;

- ✓ деталізування конкретних операцій та підходів до організації кредитного процесу на різних етапах виконання кредитного договору банку з клієнтом;

- ✓ систему заходів щодо контролю і управління кредитним процесом.

Кожний напрям моделі тісно пов'язаний з іншими і є обов'язковим для формування кредитної політики та організації кредитного процесу.

Таким чином, кредитна політика банку визначається, по-перше, пріоритетами у виборі клієнтів і кредитних інструментів; по-друге, нормами та правилами, що регламентують практичну діяльність банківського персоналу, який реалізує ці пріоритети на практиці; по-третє, можливістю управляти кредитним ризиком, який залежить від компетентності керівництва банку і рівня кваліфікації персоналу, що займається відбором конкретних кредитних заявок і розробкою кредитних угод.

1. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посіб. / За ред. В.В.Вітлінського. — К.: Т-во "Знання", 2000. 2.Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка. — М.: ИКЦ "ДИС", 1997.3.Бакун О. Проблемы та перспективи розвитку банківської системи України // Вісник НБУ. — 2005. — №1. — С.45-49.4.Пернарський А. Аналіз та способи зниження банківських ризиків // Вісник НБУ. — 2004. — №4. — С. 44-46.

Надійшла до редколегії 05.09.05

В.І. Савич, канд. екон. наук, доц.

ДЕЯКІ ПІДСУМКИ РОЗВИТКУ ЖИТЛОВОЇ ІПОТЕКИ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються окремі питання розвитку іпотечного житлового кредитування в Україні.

The some questions of development the mortgage housing credit in Ukraine are analized in article.

Поставивши завдання формування повноцінного іпотечного ринку, Україна досить наполегливо просувається у напрямі його вирішення. Не в останню чергу це зумовлено глибоким розумінням потужного мультиплікаційного ефекту іпотеки в плані забезпечення економічного зростання в різних секторах національної економіки, вирішення завдань соціального характеру, передусім житлової проблеми та проблеми зайнятості, а також притоку зовнішніх інвестицій в країну. Актуальність проблеми іпотеки, таким чином, постійно зберігається і зберігатиметься вона, як показує аналіз розвитку іпотеки в країнах ринкової економіки та завдань, які стоять перед цим інститутом в майбутньому, у перспективі.

Процес становлення іпотечної системи забезпечується належним науковим супроводом з боку потужного контингенту науковців, серед яких логічно було б виділити таких як В.І.Грушко, О.І.Пилипенко, О.Т.Євтух, С.І.Кручок, Л.М.Алексєєнко, Н.І.Версаль, А.Риндя, О.Ткаченко, О.Копейкін, Н.Рогожина, Н.В.Грищук, В.В.Крилова, Р.М.Набок, О.П.Шитко та інші. В роботах сучасних фахівців достатня увага приділяється методологічним та практичним аспектам становлення інституту іпотеки в різноманітних сегментах, в тому числі і житловому.

Разом і з тим, з порядку денного не знімається проблема моніторингу процесу становлення системи іпотечних відносин, який дозволяє постійно діагностувати новостворювану систему, виявляти сильні та слабкі її сторони, приймати на цій основі своєчасні та ефективні рішення, спрямовані на упередження негативної динаміки цього процесу та забезпечення його поступального розвитку, виходячи і з сформульованих програмних завдань країни. Саме проблемі діагностики іпотечної системи в процесі її становлення і присвячена дана стаття, в якій зроблена спроба фрагментарно оцінити рівень, якого досягла в процесі свого розвитку зазначена система.

Свого часу фахівцями з іпотечного ринку неодноразово вказувалося на те, що створення національної системи іпотечного кредитування можливо лише за наявності таких важливих інституціональних елементів як страхування ризиків іпотечного кредитування та інституціональних інвесторів. Як перше, так і друге нині в Україні має місце. На сьогодні практично кожний суб'єкт, який займається наданням іпотечних кредитів на ринку житла, в числі обов'язкових вимог передбачає страхування таких ризиків як смерть, втрата працездатності, втрата доходу. Окремі з таких суб'єктів вимагають страхування об'єкта застави від пошкодження або знищення. Що ж до інституціональних інвесторів, то такими на сьогодні можна вважати суб'єктів страхового ринку та недержавного пенсійного страхування. Для визначення правових меж функціонування останніх, в тому числі і у сфері інвестиційної діяльності, прийнято низку законодавчих актів на кшталт законів України "Про страхування", "Про недержавне пенсійне забезпечення", "Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів" тощо.

На сьогодні можна говорити про певну позитивну динаміку на ринку житлової іпотеки. Її ознаками є сформований ринок житла, стабільна цінова динаміка росту, наявність банків, які мають досвід роботи у сфері іпотечного кредитування, зростання доходів населення як основного внутрішнього інвестора, зацікавленість держави у стимулюванні розвитку іпотечного житлового кредитування. Разом із тим, кожна із зазначених позицій має свої проблемні зони, на яких варто зупинитись дещо детальніше із тим, щоб в перспективі активно працювати над їх усуненням або, принаймні, зменшенням негативного впливу на загальний процес становлення іпотеки в країні.